

Η χρηματοδότηση των φορέων υγείας:
Από τη φιλανθρωπία στο Εθνικό Σύστημα Υγείας (19ος-20ός αιώνας)
Ανατολική Αίθουσα, Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών

29/4/2025

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Αντώνης Α. Αντωνίου, δρ. ιστορίας Πανεπιστημίου Paris I, Panthéon-Sorbonne.
«Δημόσιες δαπάνες για την υγεία κατά τον μακρύ 19ο αιώνα μέσα από τους απολογισμούς και τους προϋπολογισμούς του ελληνικού κράτους: Τάσεις και προσανατολισμοί»

Η επισκόπηση των δαπανών για την υγεία κατά τον 19ο αιώνα και η εξέλιξή τους κυρίως στα πλαίσια των κοινωνικών δαπανών αναδεικνύει την υγειονομική κατάσταση της χώρας και τον προσανατολισμό της προς τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Επιχειρείται αποτίμηση των δαπανών για την υγεία με βάση τα δεδομένα των ετήσιων προϋπολογισμών και απολογισμών του ελληνικού κράτους και την συσχέτισή τους με την ιστορική πραγματικότητα της εποχής.

Στα πλαίσια λειτουργίας των θεσμών διαχείρισης της υγείας αναδεικνύεται ο επιτελικός ρόλος του Ιατροσυνεδρίου και της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου. Εντοπίζεται ο ρόλος και το εύρος των δημόσιων καταστημάτων παροχής υγειονομικών υπηρεσιών και η συγκρότηση της περιφερειακής οργάνωσης των υπηρεσιών υγείας κατά νομούς και αποτιμώνται οι αμοιβές του υγειονομικού προσωπικού. Αναδεικνύεται ο προληπτικός ρόλος της παρεμπόδισης μετάδοσης ασθενειών με βάση την οργάνωση και τις αδυναμίες των υγειονομικών υπηρεσιών στα σημεία επικοινωνίας. Εντοπίζεται η δύναμη της συγκρότησης των ιατρικών υπηρεσιών των ενόπλων δυνάμεων καθώς και η θέση των γιατρών στην στρατιωτική ιεραρχία αλλά και οι αμοιβές τους. Παρουσιάζεται το εύρος των δαπανών των δήμων για την υγεία των κατοίκων στα τέλη του 19ου αιώνα και με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται η σχέση κέντρου περιφέρειας στην οργάνωση των υπηρεσιών υγείας.

Δημοσθένης Κωνσταντίνος Γαβαλάς, τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο. «Η Άνδρος όφείλει εἰς τὴν οἰκογένειαν Ἑμπειρικοῦ πᾶν ὅ,τι νέον ἔργον κέκτῃται»: Η ανέγερση του Εμπειρικού Γηροκομείου και Νοσοκομείου Άνδρου (1899)»

Η οικογένεια Εμπειρικού, μια εφοπλιστική οικογένεια με έδρα την Άνδρο, θα επιχειρήσει να επανέλθει στην τοπική πολιτική σκηνή και να μεταπηδήσει στην κεντρική. Όχημά της θα είναι ο συστηματικός ευεργετισμός στο νησί και η ρευστοποίηση του συμβολικού κεφαλαίου που αυτός εξασφαλίζει. Η διαδρομή του Εμπειρικού Γηροκομείου και Νοσοκομείου Άνδρου από το επίπεδο των εξαγγελιών (1880) στην ολοκλήρωσή του (1899) θα αποτελέσει την κορυφαία πράξη που εγγράφεται σε αυτό το πλαίσιο και μπορεί να αποτυπώσει την σταδιακή ισχυροποίηση της οικογένειας Εμπειρικού σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, καθώς τελικά θα καταφέρει να υπερνικήσει τα εμπόδια και τις αντιστάσεις των αντιπάλων της που προσπάθησαν να αποτρέψουν την υλοποίηση του έργου. Το ίδρυμα θα ταυτιστεί με την έννοια του αστικού εκσυγχρονισμού

ενσωματώνοντας τις νέες αντιλήψεις για την φτώχεια και την διαχείρισή της και απευθυνόμενο κατά κύριο λόγο στους ναυτικούς του νησιού, θα επιβεβαιώσει την ετεροβαρή σχέση τους με την οικογένεια. Η επιβλητική αρχιτεκτονική του αλλά και η επιλογή της τοποθεσίας ανέγερσής του θα ενισχύσουν τον μνημειακό του ρόλο και τελικά θα συμβολοποιήσουν την οικονομική, πολιτική και κοινωνική κυριαρχία της οικογένειας στο νησί.

Βάσω Θεοδώρου, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. «Συγκρότηση και λειτουργία του Ασκληπιείου Παίδων Βούλας: ένα παράδειγμα μεικτής οικονομίας πρόνοιας για φυματικά παιδιά στον Μεσοπόλεμο»

Η ανακοίνωση εστιάζει στον τρόπο συγκρότησης και λειτουργίας ενός παραθαλάσσιου φθισιατρείου για παιδιά, την περίοδο 1920-1940, ως παραδείγματος μεικτής οικονομίας πρόνοιας. Το Ασκληπιείο Παίδων ήταν το πρώτο παραθαλάσσιο σανατόριο για παιδιά που έπασχαν από φυματίωσεις των οστών, που δημιουργήθηκε στην ερημική, το 1920, περιοχή της Βούλας. Εγκαταστάθηκε σε πρόχειρες ξύλινες κατασκευές που παραχώρησε ο αγγλικός στρατός, ευεργετήθηκε από δωρεές μελών της οικονομικής ελίτ του Μεσοπολέμου, που ανέλαβαν τη σταδιακή κτιριακή του διαμόρφωση, και λειτούργησε στο πλαίσιο εθελοντικών σχημάτων πρόνοιας ως ένα πρωτότυπο ιατρικό και κοινωνικό εγχείρημα. Αν και αρχικά εντάχθηκε στις δράσεις του Πανελληνίου Συνδέσμου κατά της Φυματίωσης, στη συνέχεια πέρασε στη δικαιοδοσία του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Το παράδειγμα του Ασκληπιείου προσφέρεται για την κατανόηση τριών ζητημάτων που φωτίζουν την ιστορία της υγείας το πρώτο μισό του 20ού αιώνα: α) της θεραπευτικής αντιμετώπισης των φυματίσεων των παιδιών στο ύπαιθρο, β) της μεικτής οικονομίας πρόνοιας, καθώς αντλεί τη χρηματοδότησή του από ποικίλες πηγές: ιδιωτικές δωρεές, κληροδοτήματα, εράνους στην Ελλάδα και το εξωτερικό, χορηγίες του δημοσίου και του ΕΕΣ, και γ) της πολιτικοποίησης της πρόνοιας, δεδομένου ότι η διοίκηση και η λειτουργία του επηρεάστηκαν από το ταραγμένο πολιτικό κλίμα του Μεσοπολέμου.

Κατερίνα Μπρέγιαννη ΚΕΙΝΕ Ακαδημίας Αθηνών. «Οικονομικός εξορθολογισμός και αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών - από τη διεθνή στην τοπική κλίμακα: πολιτικές της Κοινωνίας των Εθνών για την υγεία και η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων»

Ως παράδειγμα μελέτης των θεσμών σε διαφορετικές κλίμακες, δηλαδή από το τοπικό στο παγκόσμιο και το αντίστροφο, θα αναφερθεί στο πλαίσιο της ανακοίνωσης η σταδιακή δόμηση του τομέα της υγείας κατά τη μεσοπολεμική περίοδο: Μεταξύ άλλων θεσμικών μεταβολών, ο Μεσοπόλεμος χαρακτηρίζεται από τις απαρχές συστηματοποίησης υγειονομικών θεσμών σε διεθνές επίπεδο και την εισαγωγή του σχετικού νομοθετικού πλαισίου σε επίπεδο εθνών-κρατών, όπως συμβαίνει και στην Ελλάδα. Η έγνοια για θεσμοποίηση και συστηματικότερη χρηματοδότηση των δημοσίων δομών υγείας σε διεθνές επίπεδο μπορεί να συσχετιστεί τόσο με τη δημιουργία ενός τεχνικοοικονομικού πεδίου που περιλαμβάνει και την επιτήρηση της υγείας του πληθυσμού, όσο και με τις κοινωνικές διεκδικήσεις της εποχής. Καταλυτική επίδραση στη διεθνή πρόσληψη του υγειονομικού πεδίου είχε και το ξέσπασμα μολυσματικών ασθενειών, όπως για παράδειγμα της πανδημίας γρίπης, λόγω των εκτεταμένων πληθυσμιακών μετακινήσεων, στρατιωτών, αμάχων και προσφύγων, που προκάλεσε ο Μεγάλος Πόλεμος

και οι δημογραφικές αλλαγές που τον ακολούθησαν. Οι υποθέσεις αυτές θα αποτελέσουν και το ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς για την προσέγγιση του θέματος.

Γιάννης Στογιαννίδης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. «Αναζήτηση χρηματοδότησης για δομές περίθαλψης στην προπολεμική Ελλάδα. Ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό»

Η ίδρυση αντιφυματικών νοσοκομείων υπήρξε ένα χρόνιο αίτημα μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Παρά τις επίμονες προσπάθειες αστών, γιατρών και πολιτικών ως το 1918 η σταθερή και μεγαλύτερη δομή για την περίθαλψη των φυματικών υπήρξε το ΣΩΤΗΡΙΑ. Εστιάζοντας στη δράση φιλανθρώπων, επιχειρηματιών και πολιτικών, η ομιλία παρουσιάζει τα διαφορετικά μοντέλα χρηματοδότησης και πώς αυτά μεταβλήθηκαν στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Αναζητούνται ίχνη των μεταβολών που υπέστη η περίθαλψη και οι τρόποι με τους οποίους διαμορφώθηκε η συμβίωση του δημόσιου με του ιδιωτικού.

Νίκος Φ. Τόμπρος, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. «Δημοτικοί και ιδιωτικοί πόροι για τη δημόσια υγεία στην Πάτρα (1835-1922)»

Η επιτέλεση αρμοδιοτήτων κρατικού χαρακτήρα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, όπως η δημόσια υγεία, υιοθετήθηκε από το ελληνικό Βασίλειο -καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα- για λόγους κυρίως οικονομικούς. Στην περίπτωση της Πάτρας ο Δήμος ενδιαφέρθηκε να ασκήσει κοινωνική πολιτική στους δημότες του, με απώτερο σκοπό να βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους. Η εν λόγω πολιτική εστιάστηκε στη δημόσια υγεία και στις ηλικιακές ομάδες που έχριζαν άμεσης προστασίας, όπως τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι, γι' αυτό και δημιουργήθηκαν στην πόλη από τη δεκαετία του 1870 σχετικά ιδρύματα (Νοσοκομείο, Βρεφοκομείο, Πτωχοκομείο). Επιπρόσθετα το ενδιαφέρον του Δήμου για τη δημόσια υγεία εκφράστηκε και με πληθώρα άλλων ενεργειών, όπως την καθαριότητα της πόλης, την ιατροφαρμακευτική μέριμνα για ενδεείς δημότες, τις χρηματικές προσφορές σε απόρους, τον εμβολιασμό Πατρινών κατά της ευλογιάς κ.λπ. Η άμεση όμως σύνδεση των δημοτικών εσόδων με τη φορολόγηση του εμπορίου -και ιδίως της σταφίδας- είχε ως συνέπεια την αυξομείωσή τους.

Αυτή, ωστόσο, η σχέση μεταξύ εμπορικής κίνησης και γεωργικής παραγωγής καθιστούσε τους δημοτικούς προϋπολογισμούς επισφαλείς και κατ' επέκταση μη υλοποιήσιμα πάντοτε τα όποια σχέδια του Δήμου, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η λειτουργία των αγαθοεργών ιδρυμάτων. Σημαντική τέλος υπήρξε και η οικονομική συμβολή στην κοινωνική πολιτική του Δήμου όσων πλούτιζαν από το τοπικό εμπόριο. Τη συγκεκριμένη προσφορά των ευπόρων Πατρινών στην πόλη τους δεν την είδε ανταγωνιστικά η κεντρική εξουσία ή η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Οι δωρητές εξάλλου όχι μόνο κινούνταν σε διαφορετικούς τομείς από τις δημοτικές αρχές, αλλά και ήσαν ευμενώς διατεθειμένοι να συνδράμουν οικονομικά την εκάστοτε κοινωνική πολιτική, είτε αυτή ονομαζόταν "Πόλη Πρόνοιας", είτε Κράτος Πρόνοιας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ο Αντώνης Α. Αντωνίου είναι πτυχιούχος του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και διδάκτωρ Οικονομικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Paris I, Panthéon-Sorbonne. Δίδαξε νεότερη ιστορία, σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βιβλίο του είναι το *Εγκυκλοπαιδικό Βιογραφικό Λεξικό Νεότερης Θεσσαλικής Ιστορίας*, Μεταίχμιο 2018. Άρθρα του έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά, όπως: *Ιστορικά, Νεοελληνικά Ιστορικά, Σπουδαί και Αρχείον Οικονομικής Ιστορίας*. Κείμενα του έχουν δημοσιευτεί σε συλλογικούς τόμους στην Ελλάδα και το εξωτερικό, και σε πρακτικά διεθνών συνεδρίων. Επίκαιρου χαρακτήρα παρεμβάσεις του έχουν δημοσιευτεί σε μεγάλης κυκλοφορίας καθημερινές εφημερίδες των Αθηνών.

Ο Δημοσθένης Κωνσταντίνος Γαβαλάς είναι Υποψήφιος Διδάκτορας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και μέλος του Δ.Σ. της ΕΜΝΕ - Μνήμων. Το θέμα της διδακτορικής του διατριβής αφορά τις σχέσεις των πολιτικών κομμάτων με το Στέμμα κατά την περίοδο 1843 – 1864. Έχει ολοκληρώσει τις προπτυχιακές του σπουδές στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. και τις μεταπτυχιακές του σπουδές στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Στην διπλωματική του εργασία εξέτασε την πολιτική άνοδο της οικογένειας Εμπειρίκου (1875 – 1909) μέσα από το πρίσμα του συμβολικού κεφαλαίου που εξασφαλίζει ο ευεργετισμός.

Η Βάσω Θεοδώρου είναι ομότιμη καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Σπούδασε κοινωνιολογία και κοινωνική ιστορία στην Ελλάδα και τη Γαλλία και απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στη νεότερη κοινωνική ιστορία από το Πανεπιστήμιο Paris I, Panthéon-Sorbonne. Έχει δημοσιεύσει μονογραφίες και άρθρα σε ελληνικά και διεθνή περιοδικά, έχει λάβει μέρος σε συνέδρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα και οι δημοσιεύσεις της αφορούν σε θέματα κοινωνικής ιστορίας του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, με έμφαση στην ιστορία του ευεργετισμού και της φιλανθρωπίας, την ιστορία της υγείας της παιδικής ηλικίας και της μητρότητας και την ιστορία των μετακινήσεων των παιδιών στη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου. Έχει ασχοληθεί επίσης με την ταξινόμηση και έκδοση αρχείων που αφορούν στην οικονομική ιστορία και τη βιομηχανική κληρονομιά.

Η Κατερίνα Μπρέγιαννη πραγματοποίησε προπτυχιακές σπουδές στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και μεταπτυχιακές σπουδές στο Paris I, Panthéon-Sorbonne, απ' όπου έλαβε διδακτορικό δίπλωμα στη Σύγχρονη Ιστορία (2001). Είναι Διευθύντρια Ερευνών στο Κέντρο Ερεύνης Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών και συνεργαζόμενο μέλος στο Centre des Recherches Historiques -EHESS Paris (Groupe d'Histoire Economique). Ήταν προσκεκλημένη καθηγήτρια στο Paris I, Panthéon-

Sorbonne (2017), ενώ δίδαξε σε προπτυχιακό (Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2001-2011) και σε μεταπτυχιακό επίπεδο (Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Paris VIII, Paris I, EHESS). Πραγματοποίησε σειρές διαλέξεων μετά από πρόσκληση στα Financial University of Moscow, University of Giessen, University of New South Wales & Ελληνική Κοινότητα Μελβούρνης.

Η έρευνά της επικεντρώνεται στους μηχανισμούς της αγοράς σε σχέση με τα διεθνή νομισματικά συστήματα. Ήταν Επιστημονική Υπεύθυνη του ερευνητικού προγράμματος ΕΛΙΔΕΚ «Διακρατικές νομισματικές και οικονομικές εναλλακτικές λύσεις στις πολιτικές του Μεσοπολέμου. Η ελληνική κρίση του 1930 σε ευρωπαϊκό πλαίσιο», Ακαδημία Αθηνών (2020-2023). Συμμετείχε επίσης σε γαλλικά εθνικά ερευνητικά προγράμματα νομισματικής ιστορίας. Μέρος της έρευνάς της αφορά την ελληνική και αγροτική ιστορία, και τα σχετικά τεχνικά δίκτυα: ειδικά σε σχέση με α) τους θεσμούς της κοινωνικής οικονομίας και β) τα διεθνή νομισματικά συστήματα οργάνωσε συνέδρια στο εξωτερικό και σχετικές Sessions σε διεθνή συνέδρια Οικονομικής και Αγροτικής Ιστορίας. Πρόσφατες δημοσιεύσεις και συμμετοχές σε διεθνή συνέδρια: <http://www.academyofathens.gr/en/researchers/bregianni>
<http://crh.ehess.fr/index.php?9110>
<http://grheco.ehess.fr/category/membreassocies/>

Ο Γιάννης Στογιαννίδης είναι ιστορικός. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και στο University of South Wales (Ηνωμένο Βασίλειο). Έχει εργαστεί σε ερευνητικά προγράμματα κοινωνικής ιστορίας και βιομηχανικής αρχαιολογίας. Διδάσκει στο Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης από το 2017 μαθήματα σχετικά με τα Ιστορικά Αρχεία και τη διαχείρισή τους.

Ο Νίκος Φ. Τόμπρος είναι Αναπληρωτής καθηγητής «Πολιτικής Ιστορίας» στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και Διευθυντής στο Ιστορικό Αρχείο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Αποφοίτησε το 1992 από το Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, όπου το 2001 υποστήριξε τη διδακτορική διατριβή του στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Έχει διδάξει προπτυχιακά και μεταπτυχιακά γνωστικά αντικείμενα, εκτός από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (2003-2025), στα Πανεπιστήμια Πελοποννήσου (2004-2010), Ιωαννίνων [Αγρίνιο] (2007-2009), Ελληνικό Ανοικτό (2017-2023), Ιόνιο (2004-2012), καθώς και στο Εθνικό και Καποδιστριακό (2019-2025). Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά έργα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.) και τη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (Δ.Ι.Σ.). Ενδεικτικές μονογραφίες του: *Τα σχολεία τα λαϊκά... Πατραϊκοί σύλλογοι και η φιλεκπαιδευτική τους πολιτική (1876-1915)* (2007), *Ο Μοναχισμός στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος (1833-1862)* (τόμοι Α΄ - Β΄) (2019), *Η Πόλη Πρόνοιας και ο Δήμος Πατρέων (1835-1922)* (2019), *Η Πάτρα στον Αγώνα (1821-1828). Ιστοριογραφία και δημόσιος λόγος* (2020), *Η τραγική ιστορία των Ελλήνων αιχμαλώτων στη Μικρά Ασία (1919-1924)* (2024). Έχει λάβει μέρος με εισηγήσεις σε επιστημονικά διεθνή και πανελλήνια συνέδρια. Έχει δημοσιεύσει επίσης επιστημονικές εργασίες σε ξενόγλωσσα και ελληνόγλωσσα περιοδικά με κριτές. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στην Ελληνική Επανάσταση και την πολιτική και κοινωνική ελληνική ιστορία του 19ου και των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα.